

BABOS ORSOLYA

Dick szerint a világ

Már egy emberöltő is eltelt a legendás Philip K. Dick halála óta, de eszmei öröksége és meglátásai – köszönhetően népszerű adaptációinak, el nem évülő kritikai meglátásainak és nyugtalanító látomásainak – a mai napig érvényesek és újabb olvasókat csábítanak, hogy felüljenek az író elméjének öröklött zseniális hullámvasútjára. Ráadásul Dick azon szerzők közé tartozik, akik egyaránt olvasottak laikus és akadémiai körökben, Magyarországon is.

A *Jones kezében a világ* a szerző egyik korai műve, de már így is éppen a tizedik a valaha írott regényei között, viszont csupán a második hosszabb lélegzetvételű tudományos-fantasztikus írása a *Solar Lottery* után. Termékenységet jól mutatja, hogy Dick ekkor még csak a húszas éveiben járt, messze karrierjének és szakmai képességei kibontakoztatásának csúcspontjától. Mégis, a regényben már csírájukban megjelennek azok az ötletek, megoldások és tematikai elemek, amelyek a későbbiekben uralni fogják és meghatározzák az író különbejáratú univerzumait. A következőkben a regény elemzése mellett a fenti, jól megragadható szálak elkülönítésére, majd továbbgombolyítására teszek kísérletet. A *Jones kezében a világból* kiindulva azt is szeretném bemutatni, hogy ebben az írói életpálya elején készült munkában megjelenő motívumok hogyan öltönek testet Dick későbbi műveiben, mennyire lesznek meghatározóak, illetve milyen pályát futnak be az életmű alakulásának tekintetében.

A regény hagyományos alapfelállással indít: egy nagy háború után járunk, az újjáépítés időszakában, mikor az atomfegyverek bevetése következtében mindennapossá vált a különböző mutánsok jelenléte, akik általában a szórakoztatóiparban találják meg a számításukat, azaz különböző vásárokon mutogatják őket, vagy épp show-műsorokban szerepelnek.¹ Ekkor még a címadó Jones is egy senki, egy morókus, mellőzött figura, aki állítása szerint az emberiség jövőjéről közöl jóslatokat, alkalmanként húsz dollárért.

A jól ismert poszt-apokaliptikus sablonokat azonban rögtön az elején fel is forgatja az író ideológiaellenes ideológiájával, a relativizmussal, mely fő államszervező erőként uralja az összeomlás után éppen újjáépülőben lévő társadalmat. Ennek lényege, hogy mivel az emberiség borzalmas konfliktusait mindig is a különböző világnézetek összezapásai okozták, ezért az új világrend szerint többé senki nem nyilatkoztathat ki abszolút igazságokat, anélkül, hogy bizonyítani is tudná őket.

– Jones vitatkozhat velünk. És azt hisz, amit akar. Hiheti, hogy a Föld lapos, hogy Isten egy hagyma, hogy a csecsemők celofánzacskóban

1 Egy itteninél anar-chisztikusabb társadalmat vázol fel Dick *Dr. Vérdíj* c., szintén poszt-apokaliptikus regénye, melyben egy fokoméliás (végtaghiányos) szerelő emelkedik telepátiás képességű nélkülözhetetlen ezermesterre az atomháború után.

2 Philip K. Dick,
Jones kezében a világ, Agave,
 Budapest, 2018, 28.

születnek. Olyan véleményen van, amilyenén akar, de amint elkezd hirdetni, hogy az az abszolút igazság...

– Akkor börtönbe dugjátok – fejezte be Nina.

– Nem, akkor megálljt intünk, és azt mondjuk neki, bizonyítsd be, amit mondasz! Ha azt állítod, hogy a zsidó nép minden gonoszság gyökere, tessék, *bizonyítsd bel* Mondhatod, ha be tudod bizonyítani. Ha nem, akkor munkatáborba veled.

Tehát mindenki azt csinál, amit akar, és úgy él, ahogy akar, anélkül, hogy másokat szándékosan megkárosítana. Mindez elvben jól hangzik, azonban – éppen úgy, mint az általa kiiktatni próbált ideológiák – a gyakorlati megvalósítás közben vérzik el.

A rend fenntartásához ugyanis természetesen szükség van titkosrendőrségre (Állambiztonság), és a fent emlegetett munkatáborokra, ahová a javíthatatlan ideológusokat zárják. A diktatúra tehát hiába veszi fel a liberalizmus álarcát, attól még ugyanúgy kőkemény marad. De legalább a nép megkapja közben a neki járó cirkuszt és kenyeret. A rezsim kétarcúságához tartozik, hogy a rendszer gyakorlatilag betarthatatlan törvényeken alapul:

*Mindenki megszegi a törvényt. Ha azt mondom, az olajbogyó íze pocsék, tulajdonképpen megszegem a törvényt. Amikor valaki azt mondja, a kutya az ember legjobb barátja, ő is megszegi a törvényt. Ilyesmi lépten-nyomon megesik, de ez minket nem érdekeli!*²

Tehát végső soron a hatóságok érzékenysége dönti el, hogy mi minősül tényleges, megtorlást érdemlő törvénszegésnek. Ráadásul ilyen körülmények között nem érvényesülnek az általános erkölcsi elvek sem. Mert hogyan bizonyítható, hogy a kedvesség és a jóság alapvetően előbbre való, helyesebb és igazabb, mint az önzés és a gonoszság, amely mégis oly sokszor manifesztálódik körülöttünk? Az emberek együttélésekor törvénszerűen keletkező konfliktusok artikulálhatatlanok lesznek, az igazság pedig elvész a tömérdek azonos rangra és érvényességi szintre emelt egyéni álláspont között.

Ez az anarchisztikus nihilizmus azonban idővel poshadt és lapos közelethez, életunt emberekhez, teljes illúzióvesztéshez és csömörhöz vezet, amely állapot ideális táptalaja lesz Jones, az egyszerű jeliszavakat skandáló próféta mozgalma felemelkedésének. A történelem tehát minden igyekezet ellenére megismétli önmagát.

De kezdjük az elején: az egyik fő nézőpontkarakterünk Cussick, a fiatal, idealista titkosrendőr, aki túlbuzgóságában maga vonja a hatóságok és ezáltal a világ figyelmét Jonesra, a másik főszereplőre, aki nek különleges tulajdonsága, hogy az egy éven belül világszinten bekövetkező eseményeket csálhatatlan bizonyossággal megjósolja, és az által, hogy a relativizmus doktrínája helyett determinizmust hirdet – és éppenséggel bizonyítja is azt –, az állam legfőbb ellensége lesz.

Jones vesszőparipája a lomhák, vagyis az úrból érkező, ártalmatlan, óriási sejtyszerű organizmusok elleni keresztes hadjárat lesz, mivel

úgy gondolja, a lények inváziós céllal érkeznek a Földre, és el kell őket pusztítani, holott erre semmilyen bizonyíték nincs. Hogy híveket gyűjtsön, először egyházat alapít. A különböző vallások és a hozzájuk kapcsolódó mitológiák szinte követhetetlenül átszövik Dick kései munkáit és saját, egyedi kozmológiáját, melyet egy, szerhasználatlaltal is kapcsolatba hozható látomása után dolgozott ki, és érvelt mellette vagy olykor éppen ellene egész további életében. Jelen regényben viszont a vallási vezető szerep csak ürügy az abszolutizmus kiépítésére és eszköz az emberi lelkek megnyerésére.

Jonest felemelkedése során tehát végig az idegenellenes harc és a csillagközi terjeszkedés kettős vágya vezérli. A tömegeket viszont elkábítják a közös célok, a valamiért való lelkesedés ígérete és Jones jövődöléseinek hitelessége, és kezdetben földalatti mozgalmuk megerősödése idővel polgárháborúhoz, majd a relativizmus és az államrend megdöntéséhez vezet. Eközben Jones későn eszmél rá, hogy az általa oly bőszen irtott protozoák valójában petesejtek, melyek ellenpárjukkal egyesülve bolygókon kikelő, de valójában az űrben élő növényyszerűséggé fejlődnek. Nem agresszívek, de mivel fenyegetésként érzékelik az embert, egyszerűen védelmi gyűrűt vonnak a Föld és a Naprendszer köré, elzárva ezzel az emberek előtt más, további galaxisok gyarmatosításának útját.

Az emberiség saját meggondolatlan agresszivitásának esik áldozatul, no és egy önjelölt megváltónak, akinek a végén még sikerül mártíromságot is szenvednie, mivel hamarabb hal meg, mintsem a nép előtt az igazságra fény derülne. Jones ugyan hamis messiás, de Dick más regényeiben később felbukkannak valódiak is, mint a Közbenjáró a *Halál útvesztőjében*, aki a könyv virtuális valóságából átszivárog a regényvilág tényleges valóságába, vagy az *Ubikban* a Glen Runciter alakjában megjelenő entitás. Timothy Archer püspök ebből a szempontból köztes szereplő, hiszen maga is esendő (szerepét tart pap létére), megvezetett, és küldetése teljesítése közben hal meg, és reinkarnálódik azután, ráadásul egy már létező élő testben.

Jonest működése kezdetén Krisztushoz is hasonlítják, utalva a próféta második eljövételére. Az összevetéshez némi alapot ad a férfi tényleges jövőbe látása, de minden egyéb párhuzam meglehetősen erőltetettnek érződik a két személyiség között.

Cussick is megszenvedi a maga életét, hiszen ő az, aki felfedezi Jonest, majd folyton a nyomában jár, és igyekszik ellehetetleníteni, ami sokáig kivitelezhetetlennek tűnik, hiszen Jonest képtelenség felkészületlenül érni, valamint azért is, mert a Szövkónak (Szövetségi Kormány) nincs jogi alapja fellépni ellene, hiszen előrejelzései rendre bebizonyosodnak.

Dick élete során több feleséget is elfogyasztott, így az államhoz hű nyomozó és lázadó felesége konfliktusának kiéleződése és ennek megformálása valószínűleg személyes ihletettségből is táplálkozik. A férfivel és nővel friss házasként találkozunk, de az asszony már akkor is opponálja a férje munkáját, és unja a számára elrendelt, minden valódi kihívástól mentes háziasszonyi létet, amihez azért egy

3 Lawrence SUTIN,
Isteni inváziók –
Philip K. Dick élete,
Agave, Budapest,
2007, 156.

4 Uo.

darabig igyekszik jó képet vágni, de közben titokban átáll Jones pártjára, és egészen mélyen be is dolgozza magát a mozgalomba. Mikor az asszony lelepleződik, mint Jones-párti ellenálló, el is válnak. S mikor a rendszer összeomlik, az asszony mégis visszamenekül a volt férjéhez, aki fenntartások nélkül visszafogadja, hogy aztán – mivel sokan keresnék őket a Jones-rezsim bukása után – a Vénuszon leljenek nyugalomra egy mesterséges buborék alatt felépített házikóban, mint a mesében. Hiába, a sors útjai kifürkészhetetlenek. Furcsán keverednek tehát itt a pszichológiailag megalapozott részek az olcsó és szenzációhajhász pulp-elemekkel, amelyek az 50-es évek fantasztikumának szinte kötelező kellékei voltak, valamint az is erősen érződik ezen a zsenin, hogy kizárólag az írói szándék és cselekmény továbbviteléhez szükséges tényezők irányítják a szereplőket, akik épp ezért nem kelnek önálló életre, hanem mind egy-egy eszme-rendszert szolgálnak és képviselnek.

Dick nőalakjai általában igézőek, sötét hajúak, szenvtelenek, részvétlenek és érdekemberek, akik csak addig maradnak egy férfi mellett, amíg kedvük tartja, a férfi főszereplők pedig többé-kevésbé tehetetlenül, vagy éppen szélmalomharcot vívva sóvárognak az elvesztett, vagy soha igazán el nem ért boldogságuk után. A *Palmer Eldritch három stigmájában* a főszereplő a mesterséges valóságot kreáló drog, az ÉtR hatása alatt hajthatatlanul azon fáradozik, hogy a szer által a múltba vissza-visszatérve újra magához hódítsa a volt feleségét. Az *Istenek inváziójában* egy férfi kötelességtudatból, valamint isteni parancsra vesz el egy halálos beteg nőt, aki Jahtól, az idegen bolygó istenétől szűzen fogant gyermekét a földön akarja világra hozni. A kényszerházasság mondjuk csak hab a tortán ebben a kifordított Biblia-parafrazisban. A *Galaktikus cserépgyógyász* hőse elvált ember, akit lekezel a volt neje. Az *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal* Deckardja ott tart a házasságában, hogy megcsalja a feleségét egy androiddal. A *Figyel az égben* a férj a különböző valóságokban való ugrálás során épp csak azért nem lép félre egy prostituálttal, mert az épp szörnyeteggé változik a pincéjükben. A *Titán játékosai*ban a férj eljátssza szerencsejátékon a feleségét, és még sorolhatnánk a további példákat.

Dick maga is kénytelen volt elismerni szélsőséges viszonyulását a másik nemhez. „Egy regényben magától értetődőnek veszem, hogy egy férfinak nem fog segíteni a felesége; megnehezíti az életét, ellene dolgozik. Minél okosabb, annál biztosabb, hogy forgat valamit a fejében.»³ Mindennek bizonyára köze volt kisgyermekkorai traumájához. Az édesanyja mellett Philip ikerhúga alultápláltságban halt meg pár hónaposan. Dicknek még büntudata is volt miatta, mondván, hogy biztosan elszívta a tejet a kislány elől. Ismeretlen testvérkéje elvesztését sosem heverte ki. A „gonosz nő“-problémára⁴ ráerősített második felesége, Anne abortusza, ami mélyen megrendítette és megsebezte a férfit.

A regény fősodorhoz csak lazán kapcsolódó része egy kísérletso-rozat története, mely során a kormány egy titkos menedékhelyen ki akarja tenyészteni a vénuszi emberfajt, azaz olyan mutáns egyedeket,

akik képesek az ottani klímában életben maradni és szaporodni. Olyan „mellékes” kérdésekkel az író nem foglalkozik, hogy hogyan tartható fenn a genetikai diverzitás egy olyan kolóniában, amelynek tagjai történetesen testvérek. A kísérletvezető professzor ugyanis a saját felesége embrióit módosítgatta, de erről a kis mutánsok szintén nem tudnak. Azt mondták nekik, hogy a háború következtében változott el a testük. A kutatócsoport szerint így könnyebben belenyugszanak az állapotukba, és mikor a Vénuszra kerülnek, már mindegy lesz számukra az eredetük kérdése. A kormány tehát itt is manipulál, mint a későbbi Dick-művekben, de itt ténylegesen jó szándékkal, és a szent célt is sikerül a végén elérni.

5 DICK, *I. m.*, 49.

Nem úgy később a *Végző igazságban*, ahol az emberek nagy része háborús termelésre berendezett szűkös földalatti menedékekben él, miközben a kormányzó elit hamis, megrendezett tévéadásokat közvetít nekik soha meg nem vívott harcokról. Az arisztokrácia ugyanis a tényleges háború véget érte után felosztotta tagjai között a felszínt, ahol robothadseregekkel folyik az új-vadnyugati földfoglalás, a menedékek által termelt javak pedig jól jönnek odafent is. Vagy a *Kizökönt időben*, ahol egy neurózist kapott zseni köré felépítik gyermekkorá patyomkinfaluját, hogy rejtvényfejtésnek álcázva, tudtán kívül végezze az elhárításnak azt a számukra létfontosságú munkát, amely elől meg akart szökni, illetve ami még rosszabb, egyenesen át akart állni az ellenfél táborába.

A *Jones kezében a világban* a vénusziak a földön mégis frusztráltak, amiért a környezetüktől hermetikusan elzárva kell élniük, és nem tudják, kik ők, és miért léteznek egyáltalán. A célnélküliség és a tehetetlenség érzetét bizonyos időközönként végrehajtott biztonságos kitoréseiikkel igyekeznek enyhíteni, melyek során pár percre kiengedik őket az utcára, de ezeknek a túráknak rendszeresen ájulás és a menedékbe való visszaszállításuk a vége. A furcsa mutánsok belterjes közössége végül mégis a regény legsikeresebb csoportosulása lesz, mert sikerül kolonizálniuk a bolygót, és az egykori nevetséges különcökből, páriákból önálló úttörőkké, sőt, posztumán túlélőkké válnak, miközben a Föld őshonos lakói, tehát Cussickék lesznek az idegen világban bura alatt tartandó nebáncsvirágok. A kedves, manószerű mutánsok talán csak azért kerültek be a történetbe, hogy reménysugarat gyűjtsanak amellet a meglehetősen sötét perspektíva mellett, amelyet a regény máskülönben felvázol.

A történet leginkább zavarba ejtő alakja természetesen Jones, akinek „a szeme a jelent látja, de a teste a múltban van.”⁵ Ahol történetesen mindenki másé is. De vajon milyen érzés lenne, ha életünk minden ballépését, kellemetlen szituációját és tragédiáját, vagy akár csak a szürke hétköznapiakat kivétel nélkül kétszer kellene átélnünk anélkül, hogy bármit változtathatnánk rajtuk? Ezek után nem csoda, hogy Jones egy igen kevésbé szimpatikus, kiégett, megkeseredett és paranoid figurává válik, aki, miután megbizonyosodott róla, hogy tévedett – minden „előrelátása” ellenére – képes lenne magával rántani az egész világot a pusztulásba.

6 A személyes élet idősíkjaival váltogatott és/vagy többszörös érzékelése érzékletesen jelenik meg az *Érkezés* c. filmben, ahol a földre látogató idegnek különös nyelvének megtanulása révén a tolmácsnő képessé válik a lények szó szerint véve holisztikus világérzékelését nem csupán megérteni, de interiorizálni és ennek révén megélni is. Fontos eltérés viszont, hogy úgy tűnik, hogy Jones-szal ellentétben Louise-nak van választása, és saját elhatározásából fogadja el a jövőjét, annak minden fájdalomával és tragédiájával együtt.

7 Kiss Gábor Zoltán, *Műfaj- és ideológiai kritika (a 80-as, 90-es évek amerikai sci-fi-jében)* = H. NAGY Péter szerk., *Idegen látványvilágok*, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2008, 39.

8 DICK, I. m., 49–50.

9 Philip K. DICK, *The World Jones Made*, Ace Books, New York, 1956, 22.

A könyv legjobban felépített része Jones gyermekkorát és képességére való ráeszmélését taglalja, valamint azt, milyen keserűséggel töltötte el, amikor rájött, hogy senki más nem érzékeli a dolgokat hozzá hasonlóan a világon. Amikor szembesült vele, hogy valójában mennyire magányos, mert soha senki nem lesz, aki megértse és osztozzon vele a terhében.

Karaktere egyébként teljes mértékben egy szimbólum, ürügy az önjelölt, elbizakodott próféta portréjának felskicceléséhez. Nincsenek személyes céljai (mert az egész emberiség jövőjét látja, korlátozott időtávig előre, és annak az üdvéért harcol, amíg fel nem sül), magánélete, barátai, csak pártkatonái és fanatikus rajongói, akik vakon követik őt. Hiába látszik sokáig hatalma megdönthetetlennek és személye kikezdhethetetlennek, állítása szerint csak egy előre megírt forgatókönyvet követ.

Úgy tartja magáról, hogy nem „előre lát”, hanem az elméje előrébb él, mint a teste, ezért nem tud változtatni a már megtörténteken, akkor sem, ha a testével és a világ másik felével csak egy évvel később történnek meg az általa már fejben megtapasztalt események.⁶ De vajon ez tényleg így van? Törvényszerű-e, vagy épp Jonesnak nincsen ereje a változtatásra? Vagy meg sem próbálta, mert azt hiszi, kőbe véssett az eljövendő? Valamint, ha emlékezik arra, amit a jövőben tett, akkor mikor dönt? Ha pedig nem ő dönt, akkor ki, vagy mi dönt helyette?

A regény angol címe *The World Jones Made* – szó szerint „A világ, melyet Jones alkotott”, már paradoxont hordoz magában a történet ismeretében, mert hogyan lehet valakiből önálló akarat nélkül társadalomformáló erő és karizmatikus vezető?

A regény ékes példája annak az elméletnek, mely szerint „képesek vagyunk elképzelni a jövőt, viszont képtelenek vagyunk kitervelni azt a fajta politikai stratégiát, ami ennek a jövőnek a megváltoztatásához, vagy elkerüléséhez szükséges.”⁷ A minden ideológiát diszkreditáló relativizmus idővel önmaga ellentétébe fordul, Jones pedig a történet előrehaladtával egyre inkább hasonlít a sínekre kötözött áldozathoz, aki látja, hogy a vonat megállíthatatlanul száguld felé, viszont nem tehet semmit.

Elképzelni is nehéz azt a kettős érzékelést, amellyel Jones rendelkezik: „Most is, ahogy nézte magát a mocskos ruhában, a haját fésülte, az ínyét dörgölte, ahogy itt állt ebben a steril cellában, eközben az érzékei egy másik jelenetre koncentráltak: egy világra, amely még vibrált az energiától, egy világra, amely még nem áporodott meg.”⁸ Az eredeti szöveg így hangzik: „Even now, as he stood examining his grubby clothes, smoothing his hair, rubbing his gums, even as he stood here in the antiseptic police cell, his senses were glued tight on another scene, a world that still danced with vitality, a world that hadn't become stale.”⁹ Ugyan nem pont ez szerepel a szövegben, de a „stalemate” holtpontra is jelent, és egészen más lenne a mondat mellékváza, ha egyértelműen azt szűrhetnénk le belőle, hogy az a világ még nem jutott holtpontra, tehát még nem végleges és befe-

jezett. De sajnos ez esetben rá kell bízunk magunkat Jonesra – és Dickre, akik erősen állítják, hogy ebbe az állapotba bizony már nem tud senki sem belepiskálni.

Jones tehát abban különbözik Dick későbbi prekognitív szereplőitől, hogy nem lehetséges, még függőben lévő alternatívákat lát, hanem azt, ahogy az események megfognak történni, és sem ő, sem más beavatkozása nem tudja megmászítani őket.

– Vagyis a jövő magának statikus. – mondta Cussick lassan. – Attól, hogy ismeri, még nem tudja megváltoztatni.

Jonesból jeges kacaj tört fel.

– Megváltoztatni? Véglegesen rögzült. Stabilabb, mozdíthatatlanabb, mint ez a fal – csapott rá nyitott tenyérrel maga mögött. – Azt hiszik, én valamiféle kiegyensúlyozó tényező vagyok. Ne áltassák magukat! Jobban járnak, ha minél kevesebbet tudnak a jövőről. Megmarad az a szép illúziójuk a szabad akaratról.¹⁰

A könyv saját paradoxonját artikulálja is, de ezzel korántsem oldja meg: „Senkinek nem lehet abszolút ismerete a jövőről. Az a jövő, ami a definíció értelmében még nem történt meg. Ha létezne ilyen tudás, megváltoztatná a jövőt, ami pedig érvénytelenítené a tudást.”¹¹ A Jones-paradigma tehát tulajdonképpen egy feloldhatatlan metalepszis, amely felborítja az ok-okozati viszonyokat, nevezetesen az események egymásutániságát, és ezáltal megoldhatatlan anomáliát okoz a valóság szövetében. (Ki alakítja a történeteket, ha nem maguk a cselekvők?)

Mindez még komolyabb kérdésekhez, a fentebb már felmerült szabad akarat problémaköréhez vezet. Egyszer Jones úgy menekül meg az ellene tervezett gyilkos merénylet elől, hogy ellép a golyó útjából, először. Másodjára pedig meglövik, csak épp nem halálosan. Vajon, ha az első lövésre ilyen pontosan emlékezett, nem tudott volna a második elől is hibátlanul ellibbenni? Vagy már ekkor vértanúságot akart? Vagy nem maradhatott volna a golyó útjában, ezzel ugyan feláldozva magát, de megszakítva a számára átkos és ördögi jövőbelátást? Másként feltéve a kérdést, valami bábként mozgatja őt, és papagájként arra kárhoztatja, hogy folyamatosan az egy éve elhangzott szavait ismételgesse? Hogyan lehetséges, hogy lát valamit, ami még nincs és képtelen elérni, hogy máshogy valósuljon meg?

Az akarat mint pusztá illúzió szintén örökösen fel-felbukkan az életműben, szorosan összefonódva a valóság realitásának megkérdőjelezésével, amivel e korai regényben még nem találkozunk. A *Halál útvesztőjében* egy csapdába esett úrhajó legénysége veti bele magát menekülésképpen egy kollektív virtuális valóságba, ahonnan szintén nem találják a kiutat, illetve amikor bent vannak, nem is emlékeznek a valós életükre. Palmer Eldritch az általa terjesztett drog használójának világába költözik be kimozdíthatatlanul és válik örökös bizonytalansági tényezővé. Nyilvánvaló, hogy egy

¹⁰ Dick, *Jones kezében a világ*, 41.

¹¹ Uo., 27.

12 BENE Adrián, *Az élet felfüggesztve: Dick metalepszisei* = SZILÁRDI Réka szerk., *Ütköző világok. Tanulmányok Philip K. Dick műveiről*, Lillium Aurum, Dunaszerdahely, 2010, 239.

13 DICK, *I. m.*, 81.

olyan rendszerben, mely instabil, folyton változó, és amelyet számkra ismeretlen erők mozgatnak szinte lehetetlen hatékonyan és önállóan cselekedni.

Más regényeiben feltűnő prekogok viszont nem tartják magukat vátesznek attól, hogy belepillanthatnak abba, ami még nincs, sőt, éppenséggel hibázhatnak is, pont a még meg nem történtek képlekenysége miatt, aminek realizálódása a jelenbeli események alakulásától függ. Csupán valószínűségeket látnak, és azok is folyton változnak. Hiába vannak Runciternek prekogjai, mégsem tudják megakadályozni az ellene kitervelt robbantást, mert túl későn kapják meg a sugallatot róla. A *Különvéleményben* sem egyezik sokszor a prekogok véleménye a bűncselekmények megvalósulásáról 2:1 arányban, ez adja a konfliktus magvát is.

Bár azzal, hogy lehetőségük van előretekinteni, és ennek fényében cselekedni, szükségszerűen megpróbálják elkerülni a jövő számukra kellemetlen irányú kimenetelét, amivel éppen a jóslat önbeteljesítését segítik elő.¹² (Vö. Ödipusz király stb.) Mivel a jóslat, ha igaz, nem lehet más, mint ami, ezért magának a jóslatnak a megszületése és az ebből fakadó elkerülő manőverek is bele vannak kalkulálva a megvalósulásához vezető útba.

Dick egyéb műveiben gondolatolvasók és anti-prekogok is feltűnnek, akik közelében egyszerűen nem működnek a telepatikus mutánsok képességei. A *Pántkészítő* c. novellában néhányan egyenesen a gondolatolvasást lehetetlenné tévő fejpántokat készítenek, mert a totalitárius hatalom odáig jutott, hogy olyan törvényt akar hozni, melynek értelmében telepatáival bárkinek kedvére belekukkanthat a gondolataiba, aki ezt ellenzi, annak pedig természetesen biztos valami rejtegetni valója van, ami miatt automatikusan az államra veszedeelmesnek nyilvánítják. Az alanyi jogon járó privátszféra, mint olyan pedig már csak a múlt gyanús csökevénye ebben a mindent és mindenkit kontrollálni akaró szép új világban.

A langyos dekadencia társadalmában, ahol már a nyílt téren szerezhető hermafrodita mutánsok is megszokásnak számítanak, csak járulékosan jelenik meg a mindennapos droghasználat, mint a szabadság kötelező, kihagyhatatlan mellékterméke és következménye. Cussick ugyan megbotránkozik, mikor a felesége egy éjjeli kiruccanás alkalmával betol egy adag heroint, de azért bánatában gyorsan rendel ő is egy kis marihuánát, hogy ne lógjon ki nagyon a sorból. De a kábítószer itt sem old meg semmit. Csupán dacreakció a kilátástalanság, az értelemvesztés közepette.

- Tényleg ennyire utálsz bennünket?
- Nem téged. Minket. Mindnyájunkat.
- Miért?
- Hát – kezdte Nina távoli hangon, fantasztikus akaraterővel visszahozva magát a valóságba –, mert olyan reménytelen minden. Ahogy Max mondja. Semmi nincs. Ürességben élünk.¹³

Mert miben is lehetne többé hinni, ha államilag be van tiltva bármiféle határozott véleménynyilvánítás és bármilyen eszme őszinte követése?

Az író rendszeresen élt tudatmódosító szerekkel, melyek többek állítása szerint segítették kitartani maratoni írásrohamai közepette. Később egyfajta megvilágosodás-sorozatát is átélte 1974 februárjában és márciusában, amire hosszú éveken keresztül kereste a lehetséges magyarázatokat.¹⁴

Egyedi ontológiája közel állt a gnosztikus tanok nézeteihez. Lehetségesnek tartotta, hogy a Teremtő létrehozott egy önmaga megértését segítő eszközt, egyfajta tükröt, a demiurgoszt, aki a parancsára kivetítette azt a világot, amit mi valóságnak gondolunk. Tehát mondhatjuk, hogy ennek révén a Teremtő lény az alkotó munkája során valamikor meghasadt, szinte két külön entitássá vált, amelyek elidegenedtek egymástól, és nem emlékeznek az eredeti őállapotukra. Mert a demiurgosz önálló életre kelt, és ő a materiális világunkat irányító fél. Nem gonosz, de vak és mechanikus isten, aki azt hiszi, egyedül van. Ebből fakad, hogy a világunk irreális, tökéletlen hely és mi is azok vagyunk, amíg ki vagyunk szolgáltatva ennek az elveszett hatalomnak. A kivetítő eszköz működését azonban engedni kell, bármilyen hiányos és elferdült legyen is, egészen addig a pontig, amíg a vetített világ folyamatos fejlődése során összhangba nem kerül a Teremtő által elképzelt ideális világgal. Ekkor a kettő összeolvad és a demiurgosz meghal.¹⁵ Tehát létezik még valahol a másik fél, egy nagyhatalmú, rejtekező pozitív entitás, amelyet VALIS-nak keresztelt. (Vast Active Living Intelligence System azaz Végtelen Aktív Létező Intelligens Struktúra). Dick szerint ez az erő próbált vele kapcsolatba lépni a 2-3-74 során.

Ezek után nem csoda, hogy a drogok számtalan művében megjelennek és a legtöbbször valamiféle vallásos átlényegülést okoznak. Palmer Eldritch történetében a részben önszuggesszió által átlényegülést okozó, de összességében ártalmatlan DraZs és az idegen galaxisból származó, a használót önmagába záró végtelen valóságillúziót okozó ÉtR háborúzik a gyanútlan fogyasztók lelkéért. Az ÉtR fogyasztói ráadásul mind az immár idegen entitást magában hordozó Palmer Eldritch teljhatalma alatt állnak, ő formálja mindazt, amit látnak, sőt, meg is szállhatja őket, ha úgy tartja kedve. Aki egyszer már élt a szerrel, nem tudhatja többé, hogy véget ért-e a trip, amely alatt egyébként a külvilágban állítólag csak percek telnek el, bármilyen hosszúnak érzékeli is a résztvevő. Mert az is lehet, hogy hetekkel később szembejön vele Palmer Eldritch fémpofája az egyik utcasarkon, vagy az egyik nap arra ébred, hogy ismeretlen lények szaladgálnak a szobájában, tehát sosem juthat vissza abba a logikus, biztonságos világba, amelyben a drog fogyasztása előtt élt. A regény erős metaforája annak, hogy a tényleges függőségből sokszor úgy tűnik, nincs kiút, bármilyen keményen küzdjön is egy idő után a csapdába esett fogyasztó. A *Várjuk a tavalyi évet*-ben Eric Sweetscent felesége használ egy olyan drogot, amely tehetetlenül rángatja az időben. Már megint egy problémás feleség.

14 Ld. MAKAI Péter Kristóf, *Álmodnak-e a sci-fi írók pirulák-ból előbújó istenekről?* = SZILÁRDI, I. m., 63–104.

15 Ld. Philip K. DICK, *Kozmogónia és kozmológia (1978)* = Philip K. DICK, *Csúszkáló valóságok*, Agave, Budapest, 2009, 343.

16 Vö. OROSDY
Dániel, *A science
fiction alműfajai* =
KÁRPÁTI György –
SHREIBER András
szerk., *A sci-fi –
válogatott tanulmá-
nyok*, KMH Print
Kft, Budapest, 2016,
44.

Bár maga is aktív, rendszeres és meglehetősen sokoldalú szerfogyasztó volt, talán épp gyónásnak, vagy vezeklésnek szánta a *Kamera által homályosant*, ami egy határozottan drogellenes kirohás. A kiábrándulását kiválthatta, hogy a szerekek saját magán is sok negatív mellékhatását tapasztalta, valamint rengeteg, számára kedves embert látott tönkremenni, sokszor meghalni, vagy az öngyilkossáig eljutni, nagyrészt a függőségüknek köszönhetően. A regényben egy kábítószer-ellenes ügynök úgy akar a rettegett H-anyag nyomára bukkanni, hogy egy alakváltoztató eszköz, a maszkafander segítségével álneven drogdílernek adja ki magát, és közben maga is élni kezd a szerrel, ami mellékesen széthasítja a személyiségét, olyannyira, hogy idővel tudta nélkül saját maga után kezd nyomozni. Ebből az örületből aztán nincs kiút a számára.

Se szeri se száma az olyan tudományos-fantasztikus műveknek, amelyek igyekeztek kihasználni az ember szinte ösztönös, a mástól, az idegentől való félelmét. Az atavisztikus tartózkodás mellett a háború végén bevetett atombombák lélektani utóhatása és a hidegháború mindennapokra boruló árnya is elősegítette az egy kaptafára készülő inváziós sci-fik burjánzását.¹⁶ Azzal, hogy az emberiség éppen az általa megtámadott lények önvédelmének eredményeképp válik zárvánnyá, Dick ad egy fricskát a műfajnak, amelynek keretein belül egyébként ő is számtalan sablonalapú történetet írt. (Ld. *Az imposztor*, *Akaszott idegen*, *Az álapa* stb.)

A Jones kezében a világ általános végkicsengése is jóval pozitívabb, mint a regényei többségéé. A zsarnok elbukik, és igaz, hogy romokat és fejetlenséget hagy maga után, de talán az emberiség kénytelen lesz megbecsülni és rendbe tenni idővel az anyabolygóját és a közeli élhető bolygókat ahelyett, hogy ahogy Jones akarta, több tucat távoli galaxist szállna meg és zsigerelne ki a földi tempóhoz hasonló gyorsasággal elkerülhetetlenül. Azzal viszont, hogy az egyszer már szétesett család most varázslatosan újraegyesül üvegházi körülmények között, a Vénuszra kitenyésztett faj pedig vígan szaporodásba kezd, már eljut a szándékosan csöpögös ponyva-happy endig. Talán mert eddig sem vette az egészet túl komolyan. *A Jones kezében a világ* az utána következő munkákhoz képest, ha nem is könnyed, de súlytalan, mint maga a relativizmus, amelyet bemutat. Izgalmas ötletbörze és gondolatkísérlet-tár, de ha az olvasó nem mélyül el benne szándékosan, akkor hetekkel vagy hónapokkal később nem fog sok mindenre emlékezni belőle. Szerkezetileg sem egységes, mert a vénusziak szála szinte külön kezelhető, olyan, mint a cukormáz a süteményen. Az ízéhez hozzáad, de a lényegén mit sem változtat.

Az életmű fényében különös Dick ragaszkodása Jones világának megváltoztathatatlan vastörvények szerint működő valóságához, hiszen az íróval tartva a későbbiek során minduntalan megfoghatatlan helyzetekbe, képtelen szituációkba, majdnem létező városokba, mindenki számára másként funkcionáló épületekbe, egymásra rétegződő világokba és párhuzamos univerzumokba botlunk. Itt még nem.

Mi is be vagyunk börtönözve, és kénytelenek vagyunk tehetetlenül végignézni Jones közösségivé avanzsáló félresikerült magánakcióját. De a merészen elénk tárt relativizmus világához még illik is a regényt jellemző inkoherencia. Az irányzatot már az ókori görögök is felfedezték maguknak, de ők természetesen nem emelték hivatalos életvezetési elvvé, a szofisták tanai viszont a maguk idejében jelentős népszerűsége tettek szert. Gorgiász *A nemlétezőről, avagy a természetről* c. művében azt írja: „Semmi sem létezik. Ha létezik is valami, az megismerhetetlen az ember számára. Ha megismerhető is, kifejezhetetlen és más emberrel közölhetetlen.”¹⁷

Ha Dick feltalálta volna az időutazást, rokonlelekként bizonyára érdekes beszélgetéseket tudtak volna folytatni egymással.

A *Jones kezében a világ* igazi posztmodern próza, annak minden erényével és lehetséges hátulütőjével. Sok helyen elnagyolt, a pörgő eseményektől nincs idő a karakterfejlődés megjelenítésére, különösen mivel a karakterek szigorúan alá vannak rendelve a cselekménynek. A részletek kifejtése sem fér bele a tempóba és a terjedelembé, mégis megjelenik minden, ami Dick eszébe jutott, ami csak a csövön kifér. Mutánsok, idegenek, paranoia, vallás, minimális filozofálás, jövőbelátás és determinizmus. Dick későbbi munkáihoz képest a stílusa meglepően egyszerű és könnyen követhető, valamint egyértelmű minden állítása, olyannyira, hogy az összkép sokszor egyenesen felszínesnek és összedobottnak hat. De pont ez a töredékesség segíti elő gondolatébresztő jellegét, valamint ad alapot arra, hogy úgy kezeljük, mint egy nagy puzzle nem központi, de attól még létfontosságú darabját. Önmagában nem maradandó alkotás, de az életműbe illesztve láthatjuk, hogy a dicki gyökérszet szerves része és híven tükrözi a saját hitvallását:

Jó sci-fi esetén az ötlet eredeti, stimuláló, és talán mindennél fontosabb, hogy az olvasóban további ötletek csíráját ülteti el; bizonyos értelemben kinyitja a befogadó elméjének ajtaját, hogy aztán az íróhoz hasonlóan ő is alkotni kezdjen. A SF tehát kreatív és kreativitásra inspirál, és ez általánosságban nem jellemző a fősodorbéli műfajokra. Mi, sci-fi olvasók (most tehát ebben a minőségben szólalok fel) azért választjuk ezt a zsánert, mert szeretjük átélni azt a láncreakciót, amelynek során a valamilyen újdonsággal előálló olvasmány különféle ötleteket generál az agyunkban; a legeslegjobb science fiction tehát végső soron az író és az olvasó közötti együttműködés eredményeként születik, vagyis mindkét fél egyszerre alkot – és élvezi is, amit csinál. Az újdonság felfedezésének élvezete, alapvető, nélkülözhetetlen része a science fictionnek.¹⁸

Jele tanulmány tárgya is afféle ötlet-inkubátor, amely számtalan olyan embrió rejt magában, amelyek tovább fejlődve későbbi PKD-regényekben kelnek életre igazán és kezdik majd önálló útjukat járni.

17 Luciano DE CRESCENZO, *A görög filozófia rendhagyó története*, Tercium Kiadó, Budapest, 1995, 214.

18 Philip K. DICK, *A science fiction az én meghatározásom szerint (1981)* = DICK, *Csúszkáló valóságok*, 144.